

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12

Fylke: Sogn og Fjordane

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Strym

Emne: Gamal engkultúr

Bygdelag: Oppstrym

Oppskr. av: Larsen Per Soheim,

Gard: Bærdal

(adresse): Oppstrym

G.nr. — Br.nr. —

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Punkt 1.

Orda eng og utslått vert nytta slik de nemmer. Orda ekre og attelege har vore nytta. Det siste er nytta jambeis. Ordet ekre er gammalt kjendt, men i seinere tider har ordet vore nytta på sjølve garden. Dette namnet finnr ein i Nordre-Strym. Eldre folk i dag seier at ekre-staden var der dei før hadde ekeren sin. — Attelege (ein seier her „atte-legde“) er godt kjent i bygda med attelege meiner ein merke som er pløgd opp og tilsidd til kúnsteng. — Dei har brúkt mykje desse namna for dei ulike slags eng: fjúkkeng, hadeng og améeng. — På utslått har det ikkje vore nytta andre ord eller vendinger enn: utslått.

Punkt 2 Rydning:

Lån og krist vert rydda bort om våren og brent. — Dúngane vert kalla brúte (brote). Ordet

21

vert kalla berre rydjing. Dvingane
vert brende, - ein brende brøter, vert sagt.
Lauvet vert brenn heim til å ha under
krøtera. Dette vert kalla opp-under-bor
(utt. ponde-bor) Rein sa også under-brøtle
(utt. sande-brøtkje) — Orka vert
sopa utover til gjødsel. Stein her
vert rydda bort og lagt i mur
eller røys.

Punkt 3. Mosevaksen eng

Reinark råda som er kjend over å
raka med rive eller kjope over med ei
hovv. Når mosen får mekkig lant ein
pløggja om. Rein brukte då å sa taut
vinter-rug i stykke. Dette er
rugen vert skoren neste år, reann
der opp natur-eng.

- Tillegg til mosevaxinga. Dei striddde ofte
over med evja. Denne evja fann dei
ved elvekantene. Grasfrø vert ikkje
sidd i der mosen vert riven bort.

- Rein kjemmer ikkje til bruk av heimola
grasfrø.

Punkt 4. Myr og vassjukt eng. Velving.

For å få bort vatnet her det vore
nytte veier på krys og toers over stykket
- På garden Rake her det vore brukt
å ta fram vete frå Holme-elva p.g. a
velving. På same garden her der på
saker-sletten vore nytta å leida vatnet
(elva) gjennom gjødsel-dvingane ved fjøsane
og la gjødselen såis bli føid til dei såkalla
kroene (slatte-marka)

Punkt 5. Gjødsling.

Rein kjenner ikkje til gjødsling av uteslätter (Borsett frå dei som var innhegna, - dei såkalla kviene). - Men i Nordal brukte dei å la eit stykke vera uteslege ein summer. Gjeret rotne så ned og tenke som gjødsl med summer. - Konge er og her vore gjødsla med naturgjødsl. Først og framst laut åkrane få nok. - Sænemøk og geite-møk skulle vera på enga, for di det var lettvis å få desse slaga utover. Mengda uråd er seie nok om. - Oske hev vore mykje brukt på enga.

Punkt 6. Har ikkje noko å merke til dette spørsmålet.

Punkt 7.

På garden Rake kan det sjå vel ut som husa er sette i ørste kanten av krattet p. g. a. segel frå utehusa. Ord som "saksig" er iallfall kjent og dette skulle då vera til støtte for at den første "meining" er rett. Rein kjenner til at på desse brukta hev det vore brukt å la "sigel" til nyse hier slik at engane med dette skulle få nytte av det som sigel frå gjødsl. dingen som laq "inder ber heimel".

Punkt 8. Set her vore gjødsla om varen. Men oftest vert det sene

4.

væier og folket måtte raka møka saman.
Denne bar dei inn og brukte under
grisene og andre husdyr i fjøsel. -
Reiskopane har vore dei same ved
all gjødsling. - Gjødelen vart
koyt ut på vinterfjølet og lagt i
store dvingar ute på marka. Ein
brukte då ein såkalla møka-slode,
ein karm med so meier under. Heile
sloden var av tre. Der fannst ikkje
skodning eller beslag på noko vis.
Karmen var samansett av vidjer av
bjørkeris og "vbi-ende" (som tiljane
vart feste i) var også av tre. -
- dvingane laut bestast godt til.
Det vart her nytta ein opade eller
ei fjøl som ein slo med. Til-kloppinga
for di dvingen ikkje steig utover, men
også for di der ikkje skulle kome
luft inn. Dei brukte å blande i
grise- og bessemølk så møka gjara
betre. Om voren i slutten av april
koyde ein så møka vidare utover.
Under spreininga vart troy og
grip. - tregrip - nytta. Tregripa hadde
3 tunder som var flate. Det fortelst at
arbeidarane bar seg falt for at dei
vart sire over læret av denne gripa.
Tregrip vart nytta fram til ca.
1870. - Ein smuldra møka med
vanleg grev. - Moderne reiskap er
ikkje store nytta til denne tid. (1948)

Punkt 9. Det har vore bruket å

beite på eng, - både av stor- og småfe.
 På dei gardane som sat lengst til
 del's, hadde dei rett å jage krøtera
 til bygda og beite på innmarka til
 andre bruk. Eigeren av dyra bände
 helst ha med ei "grøn=knøde" (av
 mjøl eller havre) å gje krøtera, men
 full rett hadde den til å la dyra
 gå på annan mams' s egedom. -
 Ein beitte ikkje for gjødsling skuld.
 - Senare beitte ein ikkje todenga, men
 berre små-eng. Det var ikkje
 skilnad på vår- og høstbeite (mark).

Punkt 10 Det er skiffe i engbitinga.
 Skiftinga tok til då ein bygge med
 klinksteng for ca. 40-50 ei tilbake.

Punkt 11.

Får ikkje svara anna enn at det
 var bruk å reka gjødselen utover.

Punkt 12. Fjoser ved beitet er ikkje
 kjende. Sjøanfjøs^{gudfjøs} var og er nytta, men
 disse stei ved utmarka. Attned utsløttar
 var dei ikkje bygde. Det er einest
 på setrane, der var fjøsane sette
 attned sløtte-kvra. Gjødselen ved
 både gard- og setanfjøs der var
 nytta. Gjødsen spreidd ut om veran.

Punkt 13.

Ved kvar gardfjøs var det

mellom skinnar og lubber, då lutet
 ein i graset medan ein skar det
 av og når ein hadde full hand
 kasta ein det i dūngar.

2. Låvret vart brukt likevid med
 utmarksbrø og noki særskild rydging
 av småskog vart det ikkje
 Der det vart rydja for Lærkvist
 vart dūngane kalla for røddūngar
 Oppryddinga vart kalla å røa
 Kvistdūngane lag gjerne til dei rotne
 for dei vart som regel lagd på ei røys
 Orka vart brukt som gjødsel
 Urslattane vart like rydja for
 skin. Det kunne vera dei minste
 skinnane som vart opplagde i røysar

3. Mosvaksen eng vart ikkje gjort
 stort med. Orka vart gjerne kasta
 utover slike eng eller kunne ein
 gjerne taka bort mosen med
 rive om våren.

Litt atlegg var det og då kjøpte
 ein grasfrø. Grasfrøet frå Løgevet
 vart og nytta.

4. Vassjukt eng forekom her svært like
 og dei få plassane dette forekom
 vart det like "holviter" (grøfter)
 og lida vart vatnet.
 Vatning vart og er mykje brukt

III

Både av åker og eng vatnet vart leidda i opne veiter (kanalar) ut over jordene, men aldri i samband med gjødsling.

5. Urstøttane vart aldri gjødsla. Gjødsle frå kù, hest og gris vart nytta som åkergjødsele og plogd ned om våren. Gjødsle frå sau og geit (smålaggjødsele) vart nytta frå eng og ager breidd utover om våren. Gjødsle vart fordelt over det meste av eigedomane.
6. Er nemnt ovanfor.
7. På dei fleste eigedomar der det er litt brakkland står truse i øverste kanten. Kvifor veit ein ikkje. Truleg er det av omsyn til lettare å få ut gjødsla.
8. Egggjødslinga foregikk om våren. Reddele umfaktesis den truse. Det kunne vera der snøen kom tidleg og låg heile vinteren. Gjødsle vart kjørd utover ^{åkerane} og lagd i små tuingar, så vart dei banka sund med grev og deretter spreidd utover med greiv. Smålaggjødsla var banka godt sund for ein leste den i tjerna. Så vart dei kjørd ut frå

IV

gjødet og spreidd utover frå tjerna med greip eller sprade.

Desse arbeidsmetodane har halde seg fram til den siste tida. Ætlike som har traktor har gått over til automatiske spreidarar.

9. Beitinga har voru så ymse utslaktane har altid voru beita og også engar og ann høsten men svært lite om våren. Dette hadde ikkje nok med tanke på gjødsling å gjera. Ætlike beita alt våren for å få finar (ikkje så grovt) gras og dit hjelpe på å tyna løvetann. Nytt tillegg vart ikkje beita.
10. Beitingar foregår i dag som for 60-70 år sidan.
11. Gjødsel som ligg alt på jordet etter beiting vart ofte smuldra surno ved å kjepra med gjødselhaug eller sine rissel (laget av bjøtugreiner) arbeidet kunne foregå både høst og vår.
12. Sam aftast vart beitedyra heita heim om kveldane og botne inn i den vanlege fjøsen. Men var dei på stølane vart dei innbotne der. Ætgs sammar ligg beitedyra ute
13. Heim kunne krøtera vera innstengt i ei innregning, men på stølane

✓

Øjukk dvi heilt fult
flyttbare beitegjerd var her itkjis fow-
kome. Nær kyrne skulle mjølkast frá
stolane var dvi botne inn i fjaset under
mjølkinga

15. 16 og 17 var itkjis fowkome siste
hundrad år